

ابن بابویه

شهر تاریخی قم هر چند بعلمت موقع خاص جغرافیائی و نزدیک بودن بشورستان کویر تقریباً فاقد کشتزارهای حاصلخیز، مراتع و چمنزارهای وسیع و محصولات بالنسبه قابل توجه کشاورزی است و از این حیث میتوان گفت که تا حد زیادی مورد بی مهری طبیعت واقع شده ولی از دیرباز، این شهر در ردیف مراکز مهم فعالیت‌های مذهبی و علمی و صنعتی و سیاسی محسوب میشده است و یکی از علل عمده این امر باز همان موقع جغرافیائی آن یعنی قرار گرفتن این شهر بر سر راه بزرگ و قدیمی که از مغرب تا مشرق، از بین النهرین تا خراسان امتداد داشته است و دوم مرکز عمده اسلامی یعنی بغداد و مرورا بیکدیگر متصل میساخته و این همان راهی است که بعدها بنام راه ابریشم معروف شد و تا مدت‌ها کشور-

مراکز واقع در امتداد آن همچنان بقوت خود باقی ماند و امروز شهر مذکور بر سر راهی که قسمت جنوبی ایران را بطهران و شهرهای شمال و مشرق و مغرب میپوشاند واقع شده و مانند روزگار دیرین هنوز یکی از کانونهای بزرگ مذهبی و علمی کشور بشمار میرود.

از دارالامومنین قم، که

های اسلامی و اروپا را بچین متصل میساخته است این علت دوامتیازد دیگر برای شهرهایی که بر سر این راه که قم از جمله آنها است بوجود میآورده یکی اهمیت تجاری و دیگر اعتبار و ارزش سوق الجیشی آنهاست پابسته شدن راه ابریشم بوسیله ترکان عثمانی، اعتبار نخستین آن بتدریج از میان رفت ولی ارزش های داخلی این راه و

حقاً این لقب سزاوار آن بوده، نامدارانی در شئون مختلف مذهب و علم و صنعت و سیاست برخاسته اند و اگر بادقت و حوصله ترجمه حال و آثار آنان مورد بررسی واقع شود پیش از پیش خدمت مردم این ناحیه بشدن اسلامی بخصوص بذهب حقه شیعه امامیه آشکار می گردد.

در فقه و حدیث بزرگانی چون فرزندان بابویه، ابن رازی، ابن سمکه، ابن شاذان ابن قولویه، ابوجعفر احمد بن خالد برقی، و ابن داود، ابن کوره، ابن تفره و ابن جمهور، و ابوالقاسم سعد بن عبدالله و ابومحمد یونس بن عبدالرحمن و ابن هندو و در سیاست رجالی مانند ابوالفضل محمد بن حسین بن حمید معروف بابن عمید و پسر او ابوالفتح علی بن محمد از وزرای آل بویه و ابوطاهر شرف الدین سعد بن علی بن عیسی و وزیر سلطان سنجر و معدوح

امیر معزی، و ابوالقاسم تاج‌الملک و ابوالفضل مجدالملک و زرای ملک‌شاه و برکیارق و مؤیدالدین محمد بن عبدالکریم و وزیر الناصر بالله عباسی و مؤیدالدین محمد بن علی وزیر المستعصم و در کتابت حسن بن محمد مولف تاریخ قم و حسن بن علی مترجم تاریخ مذکور، و در علم و حکمت و تنجیم، نامدارانی چون: ابوماهر موسی بن سیار و ابوالمحارب حسین بن السهل و خواجه نصیرالدین معروف بطوسی و در شعر: ابوجعفر محمد بن علی العطار که از اقدم شعرای قم و او را ابن العمید تالی امرالقیس و رودکی دانسته و ابومحمد الیاس بن یوسف نظامی از ستارگان قدر اول شعر، و شعرای درجه دوم دیگر چون باباشهیدی و مسعود قمی و داعی انجدانی و امیروالهی و صهبای قمی، و وفائی قمی و ملک طیفور و امثالهم در این شهر نشو و نما یافته‌اند.

و از هنرمندان و صنعتگران و نجاران و معماران، و حتی موسیقی‌دانان ماهری از این سرزمین برخاسته ولی هیچگاه تذکره نویسان و ارباب قلم را عادت نبوده است بترجمه حال این طبقه توجه کنند اینست که ذکر ایشان در کتب سیربندرت آمده و تحقیق در این باب بعهدہ کسانی است که شیوه جدید تحقیق را خواستارند و این بنده را توفیقی نصیب شده که فهرستی از رجال گذشته قم که غده ایشان بالغ بر هشتصد تن است با تراجم حالشان تهیه کنم باشد که خدمتی بگذشته درخشان این شهر کرده باشم. اکنون بترجمه حال فرزندان بابویه قمی تا آنجا که در حوصله این مجله می‌گنجد مبادرت میشود از میان فرزندان بابویه پنج تن از رجال برجسته حدیث و فقیهین دو «بابن بابویه» معروف شده‌اند بدین ترتیب:

۱- اقدم ایشان، علی بن حسین بن بابویه، فقیه معروف است، تحصیلات وی در قم و همانجا بتجارت نیز مشغول بوده، در سال ۳۲۸ مسافرتی بیفداد کرد او را تصانیف فراوان بوده و بنقل ابن‌الدی دو بیست کتاب در فقه و حدیث تالیف کرده است از آنجمله کتاب علل الشرایع، کتاب الرساله، کتاب توحید، کتاب وضوء، کتاب الصلوة، کتاب الجنایز، کتاب الامامه، والتبصرة من الحیره - کتاب املاء نوادر. کتاب المنطق. کتاب الاخوان. کتاب النساء والوالدین. کتاب التفسیر. کتاب النکاح. کتاب مناسک حج. کتاب قرب الاسناد کتاب الاسناد. کتاب الطب. کتاب المواریث. کتاب المعراج و غیره وفات او در سال ۳۲۹ اتفاق افتاد صاحب مجمع البحرین در ماده «قرمط» گوید علی بن بابویه را در مکه قرامطه شهید کردند و در بعضی نسخ نجاشی آمده که او در بیفداد وفات یافت این دو قول هیچک در دست بنظر نرسید. چه مزار آن بزرگ هنوز در قم برجای و معروفست

۲- ابوجعفر محمد بن علی بن حسین بن موسی بن بابویه رئیس المحدثین معروف بشیخ صدوق و فرزند مهتر ابن بابویه ابوالحسن بدین تفصیل که ابوالحسن را از کنیز کی ذیلی سه پسر آمد که نخستین ابوجعفر محمد و دومی حسن و سومی ابوعبدالله حسین نام داشت. ابوجعفر نیز از بزرگان فقها و محدثین شیعه بشمار میرود از اساتید بسیار. از جمله پدر خود ابوالحسن و محمد بن حسن بن الولید ادب و فقه فرا گرفت و مشایخ او نزدیک بدویست تن بوده‌اند. صدوق با سلاطین و اعاظم شیعه زمان خود آمیزش داشت و سفری برای ملاقات ابوعبدالله نعمت‌نقیب ببلخ کرد و کتاب من لا یحضره الفقیه را بنام او نوشت مدتی در بیفداد نیز تدریس می‌کرد. در دربار آل بویه نیز مدتی میزیست. رکن الدوله و وزیر او صاحب بن عباد او را حرمت بسیار میداشتند. کتاب عیون اخبار الرضا را بنام صاحب بقیه در صفحه ۱۹

بن عباد نوشت و در بعضی مواضع کتب خود ذکر از مباحث خویش در تحقیق مذهب تشیع در مجلس رکن الدوله بمیان آورده است. در اواخر عمر درری متوطن شد و همانجا بسال ۳۸۱ درگذشت مزار این فقیه در ری نزدیک شاهزاده عبدالعظیم هنوز برجای و معروف است کتب صدوق در فهرست نجاشی مذکور است و معروفتر آنها: همان کتاب من لایحضره الفقیه و اکمال الدین، و امالی و عیون اخبار الرضا، معانی الاخبار، کتاب التوحید ثواب الاعمال کتاب الخصال و کتاب الاعتقادات است

۳- ابن بابویه حسن بن علی فرزند اوسط ابن بابویه ابوالحسن حسن مردی زاهد و پارسا و قابل اعتماد بوده است، حسن بن محمد بن حسن کاتب قمی مولف تاریخ قم متولد (سال ۳۸۷) در عهد او میزیسته و در تاریخ قم یکجهاز قول او روایتی بدین شکل نقل میکنند: «روایت کرد مرا حسن بن علی بن الحسین بن موسی بن بابویه با سائید صحیحه از ابی عبدالله الصادق علیه السلام که مردی به حضرت بزرگوار او در آمد و گفت ای پسر دختر رسول خدای مسئله ای میخواهم که از تو بیروم که پیش از من کسی از تو نپرسیده باشد و پس از من هم از تو نپرسد. صادق علیه السلام فرمود: چنان میدانم که تو از جای برانگیختن مردم از قبور و زنده شدن ایشان و حشرونشر سؤال خواهی کرد، مرد گفت بلی یا بن رسول الله... که من سؤال نیسکم از تو الا از حشر و نشر هر قومی، صادق علیه السلام زبان مبارک برگشود و فرمود که همه مردم را به بیت المقدس حشر و نشر بود الا بقعه ای بزمین جبل که آنرا قم گویند که اهل آن موضع و شهر را در گور ایشان را محاسبه کنند و از گورها بجنّت حشر کنند، بعد از آن فرمود که اهل قم مغفور و آمرزیده اند» (تاریخ قم ص ۹۱ و ۹۳)

۴- ابن بابویه ابو عبدالله حسین بن علی پسر سوم ابن بابویه ابوالحسن و بعد از حسن بوده، او نیز مانند پدر و دو برادر مهتر خود محمد و حسن، فقیه و محدث و مایه افتخار آل بابویه و مردم قم بوده است سید مرتضی و غضائری از شاگردان اویند، کتبی تألیف کرده که فعلا در دست نیست. او نیز مانند حسن از روایات ثقه تاریخ قم و معاصر مؤلف آن بوده در باب مدفن اصلی حضرت معصومه علیها سلام مولف تاریخ مذکور بقول او اینطور استناد میجوید: «روایت کرد مرا حسین بن علی بن موسی بن بابویه از محمد بن حسن بن احمد بن الولید که او را روایت کردند که چون فاطمه را وفات رسید بمد از غسل و تکفین او را به مقبره با بلان بر کنار سردابی که از برای او ترتیب کرده بودند حاضر آوردند...» (تاریخ قم ص ۲۱۳)

۵- ابن بابویه منتجب الدین، ابوالحسن علی بن عیبداله بن الحسن بن الحسین بن موسی بن بابویه نبیره ابن بابویه ابوالحسن علی بن بابویه بوده. منتجب الدین در سال ۵۰۴ تولد یافت و نزد بسیاری از بزرگان از آن جمله شیخ ابوالفتح رازی و شیخ ابوعلی طبرسی و سید مرتضی رازی و سید فضل الله راوندی و پدر خود، و پسر عمش شیخ بابویه بن سعد بن محمد پرداخته و شیخ سلار بن عبدالعزیز دیلمی طبرستانی متوفی بسال ۴۴۸ با کتساب معارف پرداخته. و خود نیز شاگردان بسیاری چون شیخ برهان الدین همدانی از مشایخ خواجه نصیر الدین طوسی تربیت کرده است. منتجب الدین بکثرت روایت معروف بوده و کتبی از قبیل: فهرست که در آن علمای امامیه را از زمان شیخ طوسی تا زمان خود جمع کرده است و کتاب الاربعین فی فضائل امیرالمؤمنین از مصنفات اوست. وفات منتجب الدین بسال ۵۸۵ روی داد

پایان